

Malin Zillinger

Resande – en del av vardagen i ett globalt samhälle

I korthet

Turism handlar alltmer om hur bredare samhällsförändringar och rumslig förflyttning griper in i varandra. ■

Från tid till tid står vi förundrade inför samhället. Många processer pågår samtidigt, på och mellan olika platser. Människor flyttar. De studerar och arbetar. De pendlar mellan hem och arbetsplats, renoverar sina fritidshus och reser till främmande platser för att samverka, träffa vänner eller komma bort från sin vardag. Sveriges kommuner skapar reklamfraser för att utmärka sig som investeringsvänliga eller kreativa platser.

Dessa processer sker hela tiden runt omkring oss och vi kan använda olika perspektiv för att försöka förstå dem. Ett sådant är det turistiska perspektivet, som utgår från att resandet på ett betydande sätt både skapar och skapas av vår samtid. Resandet bidrar till att upprätthålla kulturella, ekonomiska och mellanmänniska relationer och påverkar på så sätt en viktig del av vardagen för människor, som över tid ofta befinner sig på flera olika platser. Denna text visar hur turism är en viktig del av alla dessa processer. Detta förtydligas med hjälp av historiska inslag. På så sätt ämnar jag visa att det turistiska perspektivet är ett givande verktyg för att förstå vårt samhälle.

Längtan efter att förflytta sig är en del av att vara människor. Motivationen som leder till rumslig mobilitet kan förstås utifrån exempelvis företagsekonomi, urbana och rurala studier, sociologi eller arkitektur. Vi kan förstå varför människor vill resa, vilka platser som lockar eller vilken rytm en människa bestämmer sig för att resa i. Inget av dessa exempel ligger vid sidan om samhället utan är en del av detta. Med andra ord handlar turism i grunden om en rumslig interaktion som sammankopplar olika platser.

Vi har de senaste två åren blivit varse att inte bara människor, varor, kapital, risker och idéer är mobila, utan även

virus. Under coronapandemin har besöksnäringen blivit särskilt synlig just eftersom människors mobilitet har sjunkit drastiskt. Människans längtan efter mobilitet – med allt som det innebär i termer av mänskliga möten – är stark, även om pandemin under en längre tid har satt stopp för människors resor. Detta får också ekonomiska konsekvenser för hotell, restauranger och aktivitetsbolag och i förlängningen även handel, kultur och transportföretag, för att nämna några exempel. Besöksnäringen är med andra ord en integrerad del av vårt samhälle. I Sverige är besöksnäringens andel av BNP 3 procent, i länder som Grekland och Spanien uppemot 20 procent. Det ekonomiska perspektivet visar således att turism i stor utsträckning bidrar till platsers välfärd.

Turislitteraturen har länge hävdad att turism är en aktivitet som förutsätter en samhällelig och plats-specifik motsats.

Under coronapandemin har besöksnäringen blivit särskilt synlig just eftersom människors mobilitet har sjunkit dramatiskt”

Utgångspunkten till denna motsats har historiskt stavats organiserat arbete. Den första stora vågen av turism inträffade kort efter industrialiseringens intåg. Parallellt med introduktionen av det organiserade arbetet i de växande städerna ökade människors resande till den lugnare landsbygden. 1900-talets turism blev ett uttryck för en ny social praktik i det moderna samhället. På så sätt blev turistandet, som på den tiden utspelade sig på platser där industrialiseringen satte färre spår i landskap och i organiserad arbetstid, ett tydligt karaktärsdrag hos den moderna människan. I detta fanns således ett tydligt motsatsförhållande.

I litteraturen har detta undersökts genom begreppet *tourist gaze*, som handlar om turistens blick på sin omvärld (Urry & Larsen 2011). Om vi förstår vad turisten intresserar sig för, lär vi oss också något om vad som upplevs som intressant och åtråvärt. Länge har det åtråvärda symboliserats genom vita stränder och inte minst kvinnor som har fått symbolisera det exotiska i marknadsföringsbilder. Således utgick the tourist gaze, "turistblicken", länge från att turisten – människan – intresserar sig särskilt för motsatsen till det som utgör vardagen hemmavid.

Frågar man människor vad som är viktigt i livet uttrycker många att det är relationer till andra människor: att få umgås med dem man tycker om, att spendera tid tillsammans och att hjälpas åt. Historiskt sett har de viktigaste relationerna funnits nära till hands, oftast på lokal nivå. Men vad händer när vi ser fler och fler mönster där barnen flyttar långt hemifrån, där människor blir kära i ett annat land eller där pensio-

närer bor hälften av året på en solig plats vid Medelhavet? Många av de resor vi gör i dag handlar inte om sol och bad, så som det ofta framställs i media, utan om att upprätthålla nära relationer. Mobilitet blir med andra ord en nödvändighet för att hålla det vardagliga levande. Turism handlar alltså inte enbart om att komma bort från vardagen, utan kan också ses som ett sätt att hålla vardagen vid liv.

Ett liknande mönster ser vi i de olika formerna av utbildningsturism. I dag reser många studenter världen över för att studera någon annanstans. Universiteten har otaliga samverkansavtal med andra lärosäten och både skickar och tar emot studenter. Tillståndet som sådant är inte nytt. Under 1600–1800-talen reste ett växande antal unga adelsmän på sin *grand tour* för att besöka dåtidens kulturella centra, såsom Florens, Rom, Leiden och Paris. Syftet var att samla erfarenheter, att delta i undervisningen och inte minst att bygga och upprätthålla nätverk. Granovetters (1973) begrepp *strength of the weak ties*, som förklarar betydelsen av indirekta kontakter, är ett utmärkt sätt att förstå potentialen i dessa internationella nätverk. På så sätt kan vi begripa vikten av att nå ut till nya kontakter utanför den geografiska, sociala och kulturella omgivning där vi vanligtvis befinner oss. Kontakterna som knöts av adelsönerna ledde inte sällan till blomstrande handelsutbyten mellan parterna. Noden i detta samspel var adelssonen som stod som förtroendegivande garant för de begynnande affärerna.

Även i vår tid studerar vi utomlands. Att delta i internationella konferenser och att samarbeta med forskare på andra institutioner, helst långt borta, är karriärfrämjande för både forskare och studenter. Internationella utbyten, samarbeten och nätverk upplevs mestadels som ett lyft i cv:t. I den bemärkelsen är internationalisering något som de flesta universitet strävar efter (se t.ex. Lunds universitet 2016).

Parallellt med denna utveckling har det växt fram en hållbarhetsdiskurs som vill motverka ökat långväga resande. Dessa två parallella system är tillsammans ologiska eftersom de strävar åt disparata håll – en grogrund för så kallade *wicked problems*, där det är nästintill omöjligt att hitta tillfredsställande lösningar. Det återstår att se vilken sida som får tolkningsföreträde i denna fråga. Här återfinns å ena sidan argumentet att endast ett hållbart levnadssätt kan rädda mänskligheten och å andra sidan argumentet att välfärden är beroende av tillväxt – vilket i sin tur verkar vara beroende av ett ohållbart levnadssätt. Parallellt med dessa disparata förhållningssätt ser vi argument som varken vill stävja eller utöka resandet, utan som vill ersätta mindre hållbara transportsätt med mer hållbara sådana. Här skönjer vi ett ordentligt uppsving för cykel-

Många av de resor vi gör i dag handlar inte om sol och bad, så som det ofta framställs i media, utan om att upprätthålla nära relationer”

och tågsestrar, och fenomen som flygskam har potential att förändra beteendet för en del av befolkningen.

Utifrån argumenten ovan kan vi dra slutsatsen att mobilitet i grunden föder ny mobilitet. Detta gäller exempelvis när en familjemedlem som flyttat besöker sitt gamla hem. Det gäller också strukturella förändringar som inkluderar turism i kombination med fenomen som migration, urbanisering eller ekonomisk utveckling. Ta Dubai, till exempel, där man har arbetat för att minska sitt beroende av oljerelaterade inkomster. I stället har man byggt skyhöga hotell för att möjliggöra internationell turism. Dessa hotell har byggts med hjälp av internationell arbetskraft, där 1,2 miljoner människor rest från bland annat Indien och Bangladesh för att ta tidsbegränsade anställningar inom byggbranschen. En del av inkomsterna har sedan skickats tillbaka till hemländerna (Cresswell 2006). I detta exempel är således turister, migranter och kapital mobila. Skillnaden dem emellan ligger framför allt i den olika graden av valfrihet. Medan turisten låter hjärtat och lusten bestämma vilken destination hen vill resa till, är migrantens val snarare ett politiskt och monetärt val där makten ligger hos någon annan. Detta är vad Bauman (1998) kallar skillnaden mellan *turisten* och *vagabonden*.

Exemplet ovan pekar också på att vår förståelse av *hem* kan behöva omdefinieras. Litteraturen har länge utgått från att människor endast har ett hem. Det är människans livsmedelpunkt och den plats hen känner mest förtroende för. Men i dagens samhälle behöver människor ofta koppla samman flera hem med hjälp av rumslig förflyttning. Var är arbetsmigrantens hem? Livsstilsmigrantens? Studentens, som hyr studentboende och ibland åker hem (!) till föräldrarna? Den mobila värld vi ser i dag får följder för människors platsanknytning och identitet. På så sätt är mobilitet ett konkret sätt att förstå globalisering. Människans längtan till och nyfikenhet på oprövade platser må vara en anledning till resor mellan platser, men förpliktelsen gentemot människor, marknader och platser tycks minst lika viktig.

Ovanstående resonemang tydliggör att vi med hjälp av det turistiska perspektivet kan skönja sociala och rumsliga förändringar i tiden. Medan människors fritidsresor länge gick till destinationer utanför platser för arbete och boende, ser vi i dag en växande trend mot urbana besöksmål, ofta förknippade med att besökarna bor i privatlägenheter som förmedlas via digitala plattformar. Den oberoende människan har nu blivit normen. Digitaliseringen har också underlättat för resenärerna att göra allt fler individuella val.

Samtidigt ser vi en tilltagande flexibilisering av arbetslivet. Människor går in och ut ur olika jobb, arbetstiden blir

Om författaren

Malin Zillinger är kultur-geograf och verksam vid Lunds universitet och ETOUR, European Tourism Research Institute, vid Mittuniversitetet. Hennes forskning handlar om turism i skärningspunkten mellan digitalisering, mobilitet och samhällsutveckling. ■

mindre tids- och platsbunden. Detta gäller inte alla, men allt fler inom tjänstesektorn. En konsekvens därav är inte bara påskyndandet av samhällets individualisering utan även människors rumsliga spridning både till vardags och på semester. Samtidigt upplever många att de befinner sig i ett liminalt tillstånd mellan just arbete och fritid. Flexibiliseringen tillsammans med det ökande antalet resenärer har lett till att allt fler människor konkurrerar om samma destinationer. Antalet destinationer ökar i och för sig, men ökningstakten för antalet resenärer är högre.

Den stora ökningen av mobilitet och tillika turism som beskrivs i denna text hänger i grunden samman med att människor i stora delar av världen har fått tillgång till alltmer ekonomiskt kapital och fritid. Utvecklingen bygger också på semesterlagstiftningen och uppluckringen av det organiserade arbetet. Ett allt större antal turister visar på ett ökat välstånd i stora delar av världen, som möjliggör för en allt större andel konsumtion av turismrelaterade varor och tjänster. Att transporter på grund av bland annat billig olja har blivit allt billigare förstärker denna utveckling. Som en konsekvens ser vi växande problem med att antalet turister överstiger platsers bärkraft. Och där vi tidigare diskuterade massturismens problematik på platser som ofta visade på en motsats till resenärernas hemort ser vi i dag problem förknippade med så kallad överturism, som mestadels utspelar sig på urbana platser där många människor bor och som inte sällan liknar turisternas hemmiljöer.

Utvecklingen visar att turism i allt lägre grad är en aktivitet bara för samhällets elit. Denna artikel visar dessutom att turism handlar lika mycket om rumslig förflyttning som om samhälleliga utvecklingsprocesser som griper in i varandra. I denna rumsliga förflyttning finns motsatsparen mobilitet och stillastående, det kosmopolitiska och det lokala inneboende. Mobiliteten är lika mycket ett uttryck för den pågående globaliseringen som för människans sökande efter nya och gamla platser, relationer, frihet och i slutändan sig själv. Således påverkar människans skapande av och deltagande i turism i hög grad hur vi ser på platsers kultur, vad som är vi och de och vad som är åtråvärt. På så sätt kan vi lära oss mycket av turismen, som på ett grundläggande plan präglar vår samtid. ■

Litteratur

- Bauman, Z. (1998). *Globalization: The human consequences*. New York: Columbia University Press.
- Cresswell, T. (2006). *On the move*. Oxon: Routledge.
- Granovetter, M. (1973). The strength of the weak ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), s. 1360–1380.
- Lunds universitet (2016). *Strategisk plan 2017–2026*.
- Urry, J. & Larsen, J. (2011). *The tourist gaze 3.0*. London: Sage.